

ÎN VIZITĂ LA O GOSPODĂRIE SEZONIERĂ DIN DELTA DUNĂRII

ALEXANDRA DINCĂ

*D*upă secole de locuire în condiții de semiizolare, o parte din satele din Delta Dunării au devenit atracții turistice importante, odată cu căderea comunismului și aderarea României la Uniunea Europeană. În același timp, interesul pentru Rezervația Biosferei Delta Dunării a crescut, ceea ce a produs schimbări structurale în stilul de viață al localnicilor. Noile politici locale și europene, susținute de un cadru legislativ perceput ca fiind extrem de restrictiv, au început să încurajeze turismul în defavoarea pescuitului, ca sursă principală de venit pentru localnici. Primele măsuri luate în acest sens au început deja să modifice atât infrastructura, cât și peisajul cultural deltaic.

Acest articol explorează o parte dintre aceste schimbări, așa cum sunt ele prezente în termeni de locuire și organizare a spațiului locativ, observând modificările cuantificabile în arhitectura vernaculară, cu un studiu de caz asupra adăpostului pescăresc „modern” în Delta Dunării.

***Cuvinte-cheie:** vernacular; arhitectură; pescuit; biosfera; locuire; turism sustenabil; Delta Dunării.*

INTRODUCERE

Conform WWF (World Wildlife Fund)¹, de la sfârșitul secolului trecut și până în prezent, activitățile antropice au distrus peste 80% din zonele umede ale Dunării. De-a lungul fluviului și al afluenților săi s-au construit hidrocentrale, diguri, sisteme de drenare, distrugând astfel legătura dintre habitatele din amonte și cele din aval și afectând funcțiile ecologice ale acestora. Apariția sistemelor de navigație complexe (digul de la Porțile de Fier și canalele), precum și adâncirea albiei fluviului au avut un impact nociv asupra biodiversității.

Discursul ecologiștilor vizavi de problemele deltei este întotdeauna axat pe conservarea ecosistemului cu orice preț. Ei susțin că nivelul de conștientizare a pagubelor produse de intervenția umană crește, însă continuă să apară noi amenințări. Proiectele de navigație – planificata regularizare a fluviului între Bulgaria și România –, supraexploatarea resurselor piscicole, braconajul, dezvoltarea infrastructurii neprietenoase cu mediul sau lipsa unei viziuni unitare în abordarea provocărilor din

Adresa de contact a autorului: Alexandra Dincă, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București, Bd. Expoziției, nr. 30A, București, România, e-mail:

¹ http://www.wwf.ro/ce_facem/dunrea_i_delta_dunrii/?av_c=b7682562-1c9f-0002-8ad6-d34390cebff3.

Delta Dunării amenință să afecteze și mai mult ecosistemele naturale unice situate pe cursul inferior al Dunării. La acestea se adaugă tensiunile și lipsa unei colaborări transparente între România și Ucraina, care are în administrare 20% din Delta Dunării și care, nefiind parte din Uniunea Europeană, nu se supune aceluiași legi și restricții în conservarea și managementul resurselor. Schimbările climatice sunt o altă provocare ce amenință mii de specii de plante și animale și zeci de tipuri de ecosisteme aducând după sine: inundații mai frecvente, perioade mai lungi de secetă, rezerve scăzute de pește și biodiversitate redusă.

Pentru a veni în întâmpinarea unora dintre problemele de mai sus, primul guvern postcomunist din România a emis o lege în urma căreia s-a înființat Administrația Rezervației Biosferei Delta Dunării. Inițial, legea prevedea atribuții, însă nu și soluții concrete pentru administrarea zonei umede. Înainte de a deveni rezervație, zona a trecut printr-un proces de exploatare intensivă. Planul lui Ceaușescu de dezvoltare a deltei implica industrializarea malului Dunării și practicarea agriculturii intensive în interiorul deltei, unde prin dragare și îndiguire în anii '70, s-au creat aproximativ 80 000 de hectare de teren agricol din zone umede. După 1990, 10 000 de hectare au fost recuperate prin proiecte de reconstrucție ecologică finanțate de stat și de Uniunea Europeană. O parte din acest „pământ nou” nu a fost niciodată cultivat datorită inundațiilor repetate.

Primul lucru pe care atât specialiștii, cât și localnicii îl observă este faptul că inundațiile au fost înlocuite de secetă, mai ales în apropierea grindurilor marine. Este dificil de tras o linie care să delimiteze cu precizie cât din aceste schimbări se datorează schimbărilor climatice și cât se datorează intervențiilor antropice extrem de invazive din anii '70-'80. Cert este că aceste schimbări de mediu au produs modificări și în habitatul speciei celei mai ignorate de către autorități din întreg ecosistemul biosferei, omul. Locuirea în deltă s-a transformat, provocând inclusiv la nivel de teorie concepte precum „modern”, „autentic” și „vernacular”.

Locuințele adaptate zonelor inundabile există doar în imagini de arhivă, în locul acestora avem casele din lemn sau cărămidă, reprezentative mai degrabă pentru zonele aride. Singurele locuințe care seamănă cu cele din etnografiile secolului trecut (locuințe amfibiene, pe piloni cu pereți din lemn împlețiți și umpluți cu lut și paie) sunt colibele pescărești, construite mai aproape de apă și, prin urmare, mai vulnerabile în fața schimbărilor vremii.

În al doilea rând, arhitectura vernaculară a deltei în ansamblu cunoaște o serie de modificări dictate de regulamentul de urbanism al Administrației RBDD (HG nr. 1516/2008). *Status quo*-ul s-a modificat, iar tensiunile au crescut în 2008, după ce Ministerul Mediului și Rezervația Biosferei Delta Dunării (DDBR) au reglementat modul în care locuințele pot sau nu pot fi construite în cadrul Rezervației. Regulile de ocupare ale terenurilor, amplasarea construcțiilor și a amenajărilor aferente acestora, precum și normele generale de arhitectură din RBDD au fost stabilite prin Regulamentul de Urbanism pentru Rezervația Biosferei Deltei Dunării (H.G. nr. 1516/2008).

Inițiativa i-a aparținut unui activist de mediu, Liviu Mihaiu, la vremea aceea președintele ONG-ului Salvați Dunărea și Delta, care a fost numit guvernator al

Rezervației. Discursul său a afirmat că ecosistemului i-ar fi mai bine fără oameni (în special fără localnici).

Acest regulament reprezintă suma normelor tehnice și juridice care stă la baza regulamentelor locale de urbanism pentru localitățile rurale din perimetrul Rezervației Biosferei Delta Dunării. „Regulamentul prevede controlarea modului de utilizare a terenurilor și a resurselor naturale în scopuri strict economice și eliminarea intervențiilor excesive și stridente din punct de vedere al suprafețelor și volumelor, al materialelor utilizate și al aspectului vizual al mediului construit, pentru a diminua efectele asupra mediului natural și antropic tradițional specific RBDD” (Vaidianu, 2010: 10).

Asta este, cel puțin, teoria. Pentru localnici regulamentul este suma tuturor restricțiilor care se aplică subiectiv și discreționar, mai ales lor și nu hotelurilor, pensiunilor sau concesionarilor. Regulamentul permite folosirea unui număr limitat de materiale atât în construcții cât și în renovări, limitând opțiunile localnicilor în dezavantajul acestora, generând astfel conflicte între reprezentanții comunităților locale și oficialii ARBDD.

În al treilea rând, activitățile turistice desfășurate doar în anumite localități din deltă au creat un „gap” economic între satele care pot și cele care nu pot primi turiști cu ușurință, în principal din motive de acces (atât în ceea ce privește infrastructura, cât și rețeaua de apă curentă).

În aceste condiții funcțiile spațiilor se adaptează noilor nevoi noi, mai ales când vine vorba despre găzduirea turiștilor. Această orientare a localnicilor către „celălalt” se reflectă cel mai bine în locuințele lor. Deși pentru ei înșiși baia în casă nu ar reprezenta o prioritate, ci mai degrabă bucătăria în care se petrece mai mult timp, nevoile de confort ale turistului care vrea „baie în cameră cu gresie și faianță” primează.

Schimbarea activităților economice se reflectă nu doar în casă, ci și în curte. Etnologii vorbesc despre segmentarea spațiului gospodăriei în două curți: „curtea casei” și „curtea animalelor”, grădina, fapt ce ține de necesitățile și de ocupația de bază a locuitorilor.

- Curtea casei grupează de obicei casa, bucătăria de vară, uneori baia cu aburi/baia lipovenească (preluată și de români) și grădina cu flori.

- Curtea animalelor reprezintă spații și anexe precum adăpostul pentru animale, cumicul pentru păsări, grădina de legume și toaleta.

Aceiași etnologi condamnă alterarea gospodăriei tradiționale: „Fondul de locuințe și construcții (și în special cele din centru – vatra veche) a suferit modificări cu încercări de adecvare la necesitățile zilei, dar care nu întotdeauna au dat rezultate fericite. De multe ori s-a înlocuit tâmplăria și/sau s-a vopsit în culori tari (verde, albastru, maro închis), ba chiar și varul alb cu care erau acoperiți pereții și care dădea o impresie de curățenie, a fost substituit unei văruieli în culori (albastru deschis, albastru). S-a înlocuit stuful și papura. S-a înlăturat prispa” (Pârâu, 2007: 42).

Ceea ce am observat pe teren, a fost dispariția acestei delimitări clare între „curtea casei” și „ograda”, oamenii și-au adus mai aproape de casă anexele sau și-au construit camere în plus. Construcțiile noi, de după '90 nu respectă un anumit plan de urbanism și se ridică sau se lătesc, după dorința proprietarului.

În cazul spațiilor cu destinație turistică, există localnici care au încercat să reproducă stilul „tradițional” prin construirea de pensiuni/case de oaspeți care preiau din organizarea tradițională a gospodăriei doar „curtea casei”, cum era și de așteptat. Toaleta se mută, deci, în casă, de preferat câte una pentru fiecare cameră și dispăre baia lipovenească, înlocuită de cabine de duș sau dușuri de tip italian. Gresia și faianța sunt materiale pe care le-am întâlnit doar în casele oamenilor care primesc turiști în gazdă sau dețin pensiuni. Asta doar în cazul băilor, pentru că faianța este des întâlnită la izolarea și decorarea sobelor, în locul plăcilor de teracota care sunt mai scumpe și mai greu de obținut și de transportat.

Bucătăria de vară capătă un rol decorativ, în special cuptorul, pentru că masa de gatit este ocazional folosită pentru curățarea peștelui sau prepararea unor mâncăruri pentru consum propriu.

Apar pe lângă casă:

- mese lungi acoperite cu linoleum, pentru ca turiștii să poată mânca afară;
- spațiul pentru grătar (de tip barbecue), întâlnit și în pensiunile din zonele montane;
- în unele cazuri bucătăria de vară este completată sau înlocuită de foișoarele din lemn sau OSB (protejate sau nu cu plasă antițânțari). Foișoarele își propun să ofere turiștilor un loc unde să își petreacă serile;
- magazia găzduiește pe lângă rafturile cu produse conservate sau neperisabile și o ladă frigorifică. Lada este un simbol al bunăstării și este destinată doar celor care își permit să o țină în priză tot anul.

Drumul între aceste spații este pavat cu ciment sau dale de piatră, dar și cu bune intenții, pentru că scopul final al acestor demersuri este de a oferi turistului un confort sporit „ca acasă” încercând să livreze în același timp o experiență „autentică”, la final ambele părți declarându-se mulțumite când cererea se întâlnește cu oferta.

Prezența unei curți pentru animale nu mai este justificată, în schimb putem vedea cum spațiul este revalorificat, nu în termeni funcționali, pentru că nu se mai cultivă legume și nici nu se cresc animale, însă el capătă un rol decorativ. Mă refer aici la:

- grădinile cu flori care au fost păstrate pe lângă casă, în unele cazuri au fost extinse;
- apariția spațiilor cu gazon, brăduți sau arbuști de tipul celor din parcuri;
- locuri de joacă pentru copii cu leagăn, balansoar, mici căsuțe de grădină din plastic sau lemn;
- leagănul de exterior de tip balansoar pentru patru persoane;
- bărcile din lemn care acum sunt folosite ca element de decor, fiind umplute cu ghivece de flori (de cele mai multe ori mușcate);
- prezența plaselor de pescuit ca element decorativ pe garduri și foișoare.

În cazul locuințelor proprii, câteva observații, niciuna ca regulă generală:

- dispariția tradiționalei camere pentru afumare și înlocuirea acesteia cu alternative care ocupă mai puțin spațiu. Practica afumării peștelui e din ce în ce mai rară atât din spusele localnicilor, cât și din observațiile de pe teren. La Jurilovca am văzut însă o afumătoare făcută în curte dintr-un butoi de tablă (200 de litri) care

avea la bază niște piatră specială pentru grătare și șeminee, loc pentru foc și un gratar în partea de sus;

- umbrelele de plajă, colorate, folosite la bucătăria de vară. În cazul caselor cu venituri mai mari umbrelele folosite sunt cele de tip terasă, cu baza din metal și piatră pentru stabilitate, deseori reclama la o anumită marcă de bere sau suc;

- bucătăria de vară primește o anexă din OSB sau lemn cu trei pereți destinată servirii mesei afară sau somnului de amiază în unele cazuri. Uneori este completată cu paturi sau preșuri pentru băncile de lemn;

- bolta din viță de vie;

- prelate electorale sau publicitare folosite ca izolație pentru acoperișuri de anexe sau bucătărie de vară, magazine, curnic, porumbar. În termeni social media, aceasta practică poate fi definită ca reciclare creativă sau *upcycling*.

VERNACULAR

Dacă suntem de acord că vernacularul este un proces de construire și bricolare în regim propriu în spațiul de referință natural și cultural al fiecăruia, atunci putem spune și că migrația și accesul la internet afectează acest proces, lărgindu-i spațiul de referință. Mulți dintre cei care au emigrat și s-au întors în Delta au adus cu ei elemente de arhitectură descoperite în străinătate. Prin urmare, aceste elemente locale și exterioare, definesc spațiul, diferențele între ele se estompează de-a lungul timpului și devin noi mijloace de exprimare pentru o anumită comunitate, unde vor fi reproduse conștient sau subliminal. Acest tip de amestec între elemente pre-existente și unele recent „importate” care generează o formă de expresie culturală specifică se numește alterare culturală sau hibridizare (Șerbescu, 2012: 5).

De fapt, vorbim despre un proces de adaptare a spațiului locativ la noile activități zilnice (trecerea de la pescuit la turism sau la agricultura de subzistență). Acestui proces i se adaugă și dorința oamenilor de a-și spori confortul locuinței, fie prin renovare sau construire de anexe. În satele în care resursele materiale au făcut acest lucru posibil (deseori cele cu acces pe uscat spre Tulcea), un observator din exterior ar putea să sancționeze lipsa de interes a localnicilor pentru conservarea elementelor de decor sau a structurilor care respectă arhitectura tradițională a zonei. Aceste intervenții asupra caselor sunt uneori etichetate ca fiind „neinspirate” sau „nenaturale” de către turiști. Vorbim despre acoperișuri de tablă, antene de televiziune, foșoare din lemn, prispa din gresie, geamuri de termopan, mese și scaune de vară acoperite cu linoleum, folosirea de *bannere* publicitare pentru a izola și delimita spațiile pentru animale de restul gospodăriei etc.

În teorie, arhitectura vernaculară folosește resurse și tehnici locale, naturale și durabile, transmise din generație în generație și nu materiale prefabricate sau mijloace mecanice, noi și, mai ales, de import. Dacă urmăm tendința dictată de definiție, rămânem însă în accepțiunea „tradițională” și „pre-modernă” (Șerbescu, 2012: 9) a noțiunii de vernacular.

Însăși notiunea de „tradițional” este utilizată deseori pentru a descrie un trecut romanticizat. Rezultatul acestui tip de gândire este că orice ține de vechi (construcția,

materialele și tehnicile folosite, stilul de viață) devin tradiționale. De aceea, termenul de vernacular este uneori folosit pentru a descrie un element extras dintr-un trecut prețuit și mult valorizat, inexistent în zilele noastre. Din aceasta perspectivă, modernitatea și „noul”, ajung să fie privite cu suspiciune sau respinse, o tentativă de a corupe *savoir-faire*-ul tradițional și frumusețea tradiției.

În zonele mai dezvoltate economic mărimea caselor a crescut, în primul rând din nevoia de reprezentare și expunere socială a celor care au plecat la muncă în străinătate și au investit apoi în casă. A crescut astfel și nevoia de a adapta casa noilor ocupații și a creșterii gradului de confort. „Dar acolo unde mijloacele materiale au făcut posibile aceste lucruri (reabilitări, extinderi, ori chiar construcții noi), o privire „din afară” va observa și reclama imediat o lipsă a conștiinței valorii patrimoniului cultural local în producerea detaliilor, a structurilor și a corpurilor noi de clădire, și mai ales în adaptarea și integrarea acestora la peisajul construit existent. Din acest motiv, construcțiile recente sau modificarea celor existente au fost și sunt privite aproape întotdeauna că fiind cel puțin neinspirate, dacă nu nocive” (Șerbescu, 2012: 12).

Nu mă refer aici doar la Delta Dunării. Arhitectura postcomunistă în România rurală este deseori criticată, deși insuficient studiată. Acest discurs critic, prezent uneori și în mass media, susține că tradițiile sunt în declin, că ne-am pierdut localnicul sensibil, țărănul capabil să personalizeze peisajul arhitectural, să îl „sfințească”, dându-i astfel o notă autentică. Lăsând la o parte prejudecățile, este important de menționat faptul că aceste schimbări nu sunt neapărat un indicator al unei alienări față de tradiție (sau față de un trecut idealizat), ci mai degrabă o consecință a unor procese economice, sociale și culturale, procese care nu afectează doar satele din Delta sau din România, ci și alte societăți postcomuniste din Europa. Aici, ca și în alte părți ale lumii, procesul de modernizare implică uneori compromiterea patrimoniului arhitectural sau pierderea anumitor tehnici de lucru. De exemplu, conform Asociației Mila 23, în cadrul RBDD mai sunt doar două echipe de meșteri care știu să construiască acoperișuri tradiționale din stuf, care ar trebui să deservească o zonă cu 25 de așezări umane.

Dacă discursul este centrat pe conceptul de autenticitate, acesta va duce la respingerea intermediarului, în toate formele pe care le poate lua acesta, pentru că intermediarul este liminal, nedefinit și nu poate fi etichetat ca fiind autentic. Periferia și suburbanul, satul „din zilele noastre” corupt de influențe moderne, toate acestea par nenaturale, pentru că sunt niște spații ale transformării.

„Este nerevendicat, ceea ce înseamnă că nu are o identitate bine definită, astfel că devine nedorit. Poate fi, cel mult, o tranziție temporară între două teritorii deja cunoscute și însușite. Starea și statutul intermediarului nu sunt acceptate, sunt văzute ca pierderi de neînlocuit. Și totuși, aceste teritorii de ambiguitate există și au existat dintotdeauna. Dimensiunea lor este influențată de viteza de dezvoltare a unei așezări umane și, desigur, crește exponențial în perioade de ruptură (de orice fel)” (Mihăilescu, 2017: interviu).

Influența noilor materiale de construcție care au intrat pe piață și existența unui număr redus de distribuitori locali (cu un număr mic de opțiuni la raft) au avut

o contribuție esențială la reproiectarea peisajului arhitectural rural, influențând-o de la detalii la felul în care localnicii construiesc, care, desigur, nu mai este considerat tradițional. Acesta ar putea fi motivul inconsecvenței extrem de incriminate a noului peisaj. Dar, de fapt, este doar soluția pragmatică pentru problemele cu care se confruntă oamenii care locuiesc acolo.

Un bun exemplu este înlocuirea lemnului cu PVC (termopan) în fabricarea ferestrelor, indiferent dacă locuința este din cărămidă sau chirpici. Un alt exemplu este utilizarea în continuă creștere a plăcilor OSB (Oriented Strand Board), care devine un nou material „tradițional” (Șerbescu, 2012: 9). Este bine distribuit în câteva magazine locale. Este plat, ieftin, impermeabil și ușor de utilizat. Se poate argumenta că este și ecologic, deoarece folosește și reciclează fibrele de lemn. Se găsește în componența tuturor tipurilor de clădiri (de la case noi la cele vechi renovate), mai rar în construcțiile destinate turiștilor.

Principalul criteriu în alegerea materialelor de construcție este rentabilitatea, urmată de o creștere a nivelului de confort al casei, pentru că localnicii încearcă, să-și îmbunătățească condițiile de trai. Ei sunt mai degrabă interesați de calitatea vieții lor și nu de ceea ce alții cred că ar trebui să facă pentru a păstra peisajul cultural al zonei. Oamenii din aceste zone semiizolate au început în cele din urmă procesul de modernizare pe care îl așteptau de secole, astfel încât nu sunt foarte interesați să păstreze tradițiile, cu excepția cazului în care ne referim la activitățile orientate spre turism, în cazul în care autenticitatea devine o propunere de vânzare, o ofertă pentru care există cerere. Acesta este motivul pentru care camerele de oaspeți și pensiunile au acoperiș de stuf, iar casele obișnuite le au din OSB și tablă.

ADĂPOSTUL PESCĂRESC

Coliba pescarilor a reprezentat de-a lungul celor trei ani de doctorat o curiozitate constantă, poate și datorită accesului limitat de care am avut parte. Motivul principal este că nu toți pescarii din colibe funcționează cu forme legale, ceea ce îi face să fie reticenți în a vorbi cu necunoscuți și cu atât mai mult de a se lăsa fotografiați.

Poate chiar mai mult de trei ani, pentru că în drum spre Sulina sau Sfântu Gheorghe, în copilărie mai zăream câte una ratacită printre sălcii, ușor de recunoscut după acoperișul de stuf. Coliba pescarească „modernă” cum au numit-o unii dintre pescarii pe care i-am cunoscut, este o locuință sezonieră situată în afara comunității, de obicei pe canale de apă mai mici și mai puțin adânci. Existența adăposturilor inclusiv pe malul principal al Dunării este justificată de faptul că în timpul prohibiției, pescuitul este totuși permis pe Dunăre (brațele principale).

Ceea ce am găsit reprezintă, de fapt, o versiune îmbunătățită a colibei de pescari documentată de la Antipa și până în prezent.

În 1916, Grigore Antipa oferea informații etnografice prețioase cu privire la calitatea locuirii și a vieții pescarilor care își petrec mare parte a timpului pe baltă, în colibe:

„În adevăr, dacă nu e vreo furtună care să-i împiedice de la pescuit, ei au întotdeauna la dispoziție cantități suficiente de pește pentru borșul lor zilnic; mai greu este cu procurarea legumelor pentru acest borș și mai cu seamă cu pâinea proaspătă. Dacă coliba lor este în apropierea vreunei Cherhanale sau a unui zăvod mai mare, atunci ei pot să-și aducă măcar pâinea de care au nevoie, care acolo se face într'un fel de cuptoare speciale foarte originale. Dacă însă sunt mai izolați, în loc de pâine proaspătă trebuie să se mulțumească cu un sac de malaiu din care-și fac zilnic mămăliga necesară. Mămăliga o taie cu o ață sau cu o sârmă prinsă ca o coardă de capetele unui arc de nua sau legată de câte un băț la fiecare capăt al ei.

Ca legume, fiecare colibă caută să se aprovizioneze pe mai mult timp cu fasole, ceapă și usturoiu – care la nevoie poate fi chiar și singurul aliment – apoi când e posibil cu «Dumade» (patlăgele roșii) și toate verdețurile necesare facerii borșului, între cari cea mai importantă e leușteanul. Apoi de asemenea pretutindeni se găsește sare de lămâe pentru acrit borșul – când nu au ca la zăvoadele sau colibele mari o puțină cu borș de tărățe. Borșul, care e mâncarea zilnică a pescarului, îl face cu tot felul de pește; unele specii, ca bibanul, se pun numai pentru a-i da gust mai bun zeamei, iar altele, ca crapul, somnul, etc., pentru carne. Pe la zăvoade pun în borș capete și urechi (branchii) de Morun și Nisetru, precum și măruntaele cari le scot din acești pești.

Peștele din borș îl mănâncă într-o strachină de lemn specială de formă pătrată, numită de Lipoveni «Ștablea». Ea are în fiecare colț câte o mică despărțitură în care se pun condimentele cu cari se mănâncă peștele, și anume: Mușdeiu de usturoiu, făcut cu borș sau oțet, și saramură, adică borș cu sare multă. Ei au nevoie de aceste condimente tari ca să poată digera peștele gras.

Borșul îl mănâncă cu lingura din ceaun, sau dintr-o oală. Dacă nu au linguri, iau fiecare câte o scoică și-i fac o coadă dintr'un bețișor de salcie. Dacă și aceasta le lipsește, iau în loc de scoică o coajă de ceapă căreia îi pun coada spre a le servi ca lingură, sau unii își fac linguri chiar din coajă de salcie.

Strachina de lemn are o coadă de care o poate ținea în mână, însă pe această coadă este și un mic canal, ca un uluc, prin care beau la urmă zeama care s'a scurs din pește. De obicei pescarul mănâncă mai întâiu peștele și apoi la urmă borșul” (Antipa, 1916).

Așa cum spunea Max Weber, unitatea domestică este „o comunitate ce acoperă nevoile de muncă și relații”. Prin urmare, era de așteptat ca această unitate să se transforme, ca o adaptare a noilor nevoi de muncă și relații.

La început, coliba era destinată exclusiv perioadelor anului în care pescuitul este permis și era un mod de marcarea a teritoriului, „locul bun” cunoscut doar de cei mai experimentați, revendicat *ad hoc* de către pescarii din satele apropiate și dat spre moștenire. Așa cum descrie și Antipa, resursele erau limitate, iar pescarii se foloseau cel mai des de resursele locale, naturale și gratuite pentru a-și construi micul ecosistem al subzistenței. Ceea ce se întâmplă și astăzi, arhitectura vernaculară funcționează pe aceleași principii, cu toate că există niște schimbări evidente în

ceea ce privește materialele, care au rămas la fel de locale și de ieftine, însă nu la fel de naturale ca în trecut.

Delta Dunării este un exemplu cu atât mai potrivit, având în vedere izolarea comunităților, care, pe de o parte conservă, pe de alta, limitând accesul la resurse diverse contribuie la apariția de elemente indezirabile pentru unii, ieftine și accesibile, pentru alții. Un fel de reciclare creativă a obiectelor aruncate. Este cazul afișelor electorale devenite acum prelate pentru coteț sau porumbar, al paleților din șantierul naval devenite mobilier de exterior pentru turiști, bucăți de gresie și faianță care înlocuiesc cărămizile de teracotă la sobe, plasele pescărești devenite obiecte de decor „rustic” etc. Cea de-a doua categorie este cea a obiectelor cumpărate la preț minim, de tip butoaie din plastic și metal (cu robinet atașat ulterior) devenite rezervoare de apă, linoleumul nelipsit pentru a proteja suprafețele de gătit și mâncat, hârtia de ambalat cadouri pentru a proteja pereții, ligheanul devenit chiuvetă de exterior etc.

Regimul de construire a colibei pescărești este mai aspru decât cel al gospodăriilor din sate. Fiind supuși la controale mai frecvente și din partea mai multor autorități, pescarii s-au adaptat, s-au conformat, după caz. Unii au construit exclusiv din stuf, lemn și lut (ceea ce e rar) însă, cei mai mulți au adăugat un strat de stuf peste construcțiile deja existente.

Un barcagiu care își petrece toată vara plimbând turiști și ducându-i la masă „La Scaunele”, un „adăpost pescăresc” (cum îl numesc pescarii) pe canalul Șontea, nu departe de Tulcea, povestește:

„Nu avem voie să construim aici cu ciment, numai din stuf. Nu-ți dă voie legea. Să nu distrugi, chipurile, mediul, că aici e biosferă, e rezervație. Cum să vă zic, înainte din moși strămoși se lăsa, acum dacă vrei să bagi pe aici pe cineva, oricine, nu mai ai voie. Pescarii de aici se consideră de-ai locului. Demult, când se putea, i-a lăsat să rămână. Acum nu mai ai voie. Nici să campezi nu ai voie”.

M. ȘI D. – PROPRIETARA GOSPODĂRIEI ȘI NEPOTUL SĂU

În iunie 2016, am însoțit un grup de jurnaliști străini într-o excursie în Delta. Ei aveau sarcina de a crea un proiect radio despre Delta Dunării. Am cunoscut prin ei un spațiu pe care am reușit să îl revizitez cateva luni mai tarziu pentru toate detaliile tehnice pe care nu le-am documentat din prima vizită.

În ziua respectivă, grupul căuta o plimbare cu barca și un loc pentru a lua prânzul „cât de autentic cu puțință”. Pe faleza Dunării există o mulțime de oferte pentru excursii în Delta. Unele sunt înscrise pe panouri viu colorate, altele strigate de barcagii într-o engleză ruginită. Grupul întâmpină dificultăți în a găsi pe cineva care să le emită și o factură, sau, mai bine spus, pe cineva care să funcționeze legal și cu taxele la zi. Când reușesc, prețul este majorat, ca urmare a adăugării TVA-ului. Barca pe care o aleg are câteva locuri, negocierea se face rapid, bărbații fiind unii dintre cei mai versatili (și de asemenea prolifici) dintre ghizii turistici din zonă. Călătoria este destul de liniștită, motorul bărcii este atât de zgomotos încât acoperă toate conversațiile și oamenii se limitează la a fotografia pur și simplu împrejurimile.

Destinațiile mai aproape de Tulcea sunt preferate în defavoarea celor din inima deltei, dinspre mare sau granița cu Ucraina. Locurile care le oferă turiștilor o experiență „autentică” reprezintă de asemenea un avantaj, astfel că barca îi duce pe străini pe o insuliță pe un canal, pe brațul Sulina, pe o limbă de pământ răsărită pe canal ca urmare a depunerilor de aluviuni și înconjurată de plauri. Bucata de pământ, ca o mică insulă, are aproximativ 600 de metri pătrați, distribuiți neuniform. Există un mic ponton, unde bărcile pot debarca. În rest, plaurii blochează accesul bărcilor și reduc vizibilitatea. Căsuța și anexele nu sunt ușor de depistat de la distanță.

Aici, pământul nou creat, se revendică pe principiul „Primul venit, primul servit”. Râul naște insulele mici, însă, datorită naturii lor amfibiene și efemere, nu aparțin nimănui. Natura lor volatilă le face ideale pentru locuri de pescuit, locuri unde pescarii pot construi colibe, devenite locuințe temporare.

Aceste depuneri de aluviuni devenite insule sunt fertile, pot deveni terenuri pentru agricultură de subzistență, dar sunt prea efemere pentru recolte planificate, culturi anuale și mijloace de a trăi. Bucata de teren este inundată în primăvară, reducând-o la aproape jumătate din suprafața totală în acea perioadă, obligând oamenii să construiască pe piloni de lemn, lucru destul de rar în Delta Dunării. Deși fertil și bogat, pământul este deținut în mod neoficial, deci este nerecunoscut și neadministrat de autoritățile locale. În afară de poștașul care îi vizitează uneori, locuința construită aici nu este cunoscută de mulți și, prin urmare, nu există. Energia electrică este dată de un mic generator care funcționează pe bază de motorină (la fel ca bărcile). Gătitul se face numai pe sobă în aer liber, cu lemne de foc disponibile în zonă.

Barca acostează și turiștii/jurnaliști debarcă prin noroi. A plouat de curând, cizmele alunecă, cei doi câini legați în lanț se bucură să vadă lume nouă. M., o femeie zâmbitoare, cu părul alb și cizme de cauciuc întâmpină grupul. Limba de pământ este locuită de M. și de nepotul ei, D.. M. este unul dintre puținii pescari femeie din deltă, lucru cu care se mândrește încă de când borșul clocotește în ceaun. Pe lângă pescuit, cei doi primesc la masă turiști, pentru care pregătesc exclusiv preparate din pește. „Acuma dacă are balta pește, noi peștele îl luăm de aici. Mai avem și grădina din spate unde mai pun o roșie, un pătrunjel, ce mai trebuie pentru noi și pentru cine mai vine. Acuma când ne merge bine și e o perioadă mai aglomerată, mai iau una alta și de la Tulcea, că nu imi ajunge ce am și nu pot să pun aici cuiburi de cartofi”.

S-ar putea spune că M. și D. se încadrează în planul autorităților de a convinge pescarii să treacă de la pescuit la ecoturism, că s-au adaptat și că acum câștigă suficient în sezon încât să nu depindă de relația cu cherhanaua. Nu am cunoscut în deltă foarte mulți pescari care să reușească să facă această trecere. Succesul micii colibe depinde însă foarte mult de parteneriatele cu barcașii de pe faleza din Tulcea, care primesc comision din suma pe care turiștii o lasă la masă, de cât de ușor se face accesul la coliba lor și de permisivitatea autorităților. Deși pentru transportul cu barca au primit factura pentru decont, masa a fost imposibil de decontat pentru grupul de vizitatori. M. are permis de pescuit industrial despre

care vorbește cu mândrie, însă apoi explică vag ceva despre un PFA, explicație care se dovedește inutilă pentru turiști.

„Norocul nostru este că am fost aici primii, iar acum ăsta e locul nostru. Și de trăit și de pescuit. După ce am construit casa și ce mai avem aici, ne-am gândit să facem așa un colț să mai primim prieteni la masă. Vă dați seama că nu e o afacere propriu zisă, am pus o masă lungă și o băncuță și cam atât”.

Barcagiul care i-a adus până acolo o contrazice pe drumul de la întoarcere, subliniind însă calitatea mâncării și exclusivitatea locației.

Cu toate că M. are o soră care locuiește în oraș (Năvodari), mărturisește că viața la oraș este obositoare și că merge să locuiască acolo doar iarna, când nu are de ales pentru că apa de pe canale îngheață și pierd contactul cu uscatul. Izolarea pune probleme de logistică, de alimentare cu apă potabilă, procurarea de alimente, lemne și combustibil (deci electricitate).

„E frumos aici, ne-am obișnuit, păi deja stăm aici de 11 ani. E frumos, cum să vă spun, e liniște, asta e partea cea mai bună. Mă duc la sora mea în Năvodari, dar timpul trece diferit acolo, mă obosește agitația”.

Casa au construit-o împreună cu materialele pe care le-au avut la îndemână. Unele dintre ele sunt materiale noi și naturale, precum stuful, lutul și lemnul. Altele sunt refolosite, precum o prelată de tir devenită material hidroizolant pentru acoperiș sau plase de pescuit vechi, folosite acum ca elemente decorative. Din nou se regăsesc plăcile OSB atât pentru bucătăria de vară, anexele pentru animale, cât și pentru toaletă.

„Casa mare e făcută pe bârne, umplută cu pământ și paie. Apoi am pus stuful pe acoperiș și asta-i tot. Așa sunt construite șoproanele astea, păi pe asta chiar eu am construit-o (n.a. anticamera) ca să nu între păsările și pisicile. Am adăugat și plasele astea de pescuit ca să fie și rustic, nu doar practic”.

M. face o separare clară între prima cameră a casei, o bucătărie semi-deschisă pe care o numește șopron și „casa mare”, cu toate că fac parte din același corp de cladire și sunt construite prin aceleași tehnici și cu aceleași materiale. Prima cameră funcționează ca un spațiu de trecere de la interior la exterior, este locul unde pe vreme rea au voie să se adăpostească atât pisicile, cât și gainile. Vremea ploioasă transformă camera și în spațiu de gătit dar, ca regulă generală, este un spațiu de depozitare pentru alimente neperisabile, gaz și lemne de foc.

„Asta nu e casă, e unde ne ținem noi una alta, e murdar, nu vedeți? Apăi dacă nu te descalți când intri încă nu e casă” (...) „Aici mai stau când plouă și vreau să fac de mâncare, e ca o magazie, dar am pus aici și butelia, sub masă, e mai sigur să ai un loc mai ferit pentru făcut mâncare”.

Această experiență cu excursie de o zi cu masă tradițională la colibă pescărească și revenire la Tulcea până la sfârșitul zilei pare să mulțumească toate părțile implicate. Este un model de business din care toate părțile au de profitat. Barcaji și pescarii, pentru că au parte de câștiguri rapide și consistente pe de o parte, iar turiștii pentru că beneficiază de experiența Deltei Dunării comprimat și eficient, reușind totodată să fie înapoi într-o cameră de hotel la sfârșitul zilei.

Anexe



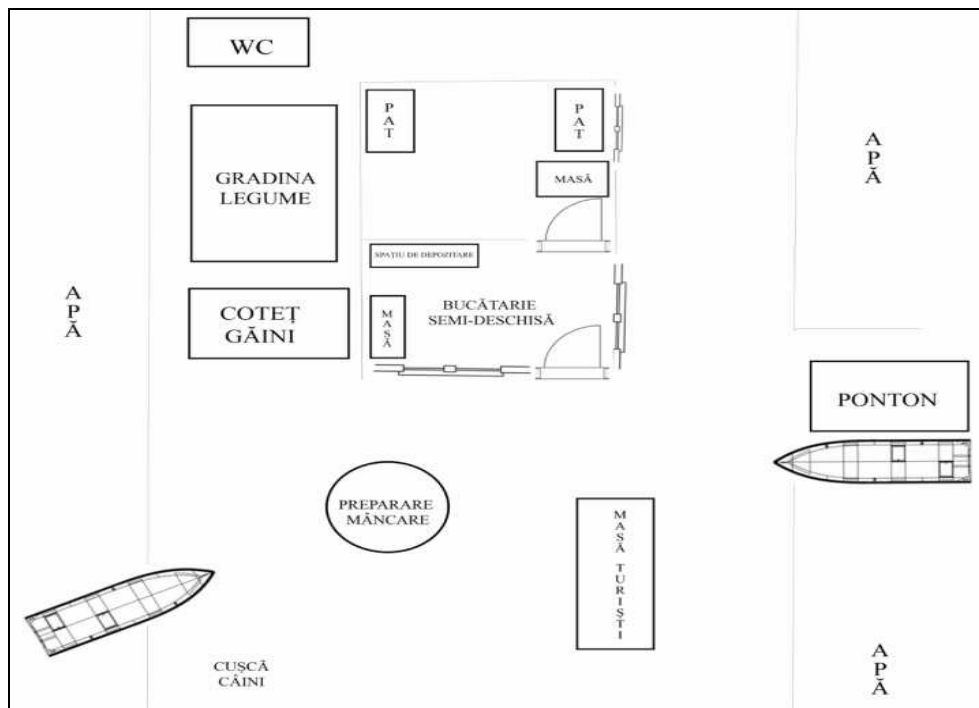
Imagine de pe insulă



Bucătăria de vară (anticamera) și interior



Interior de locuință



Organizarea spațiului pe insulă



Detalii curte

BIBLIOGRAFIE

- Antipa, G., *Pescăria și pescuitul în România*, București, Editura Socec, 1916.
- Ivan, O., *The consequences of tourism for a fisherman's family in Sfântu Gheorghe, the Danube Delta*, în „Scientific Annals of the Danube Delta Institute”, no. 18, 2012.
- Pârâu, S., *Multiculturalitate în Dobrogea*, Constanța, Editura Ex Ponto, 2007.
- Șerbescu, A., *Rural and Vernacular Recent Space: On Degeneration and Regeneration of Built Landscape*, în „Societatea Reală”, vol. 4, Issue 1, 2017.
- Vaidianu, N., *Tourism as developing mechanism. Case study: Danube Delta*, Scientific session of the Doctoral School, 3rd Edition, Bucharest, 2010.
- <https://romanalibera.ro/a138938/liviu-mihaiu-în-razboi-cu-delta.html> accesat la 15.04.2016.

After centuries of living in semi-isolated conditions, some of the small villages of the Danube Delta became important tourist attractions, as the Communist regime fell and Romania became a part of the European Union. The interest in the Danube Delta Biosphere Reserve grew bigger and this led to an important shift in the lifestyle of the inhabitants. New local and European policies encouraged tourism instead of fishing and reed exploitation. But, as expectations change, so does the infrastructure and the cultural landscape of the delta.

This article explores some of these changes, as they are present in terms of living and organizing the living space, observing the quantifiable changes in vernacular architecture, with a case study on the “modern” fishery shelter in the Danube Delta.

Keywords: vernacular; architecture; fishing; biosphere; living; sustainable tourism; housing; Danube Delta.

Primit: 15.05.2018

Acceptat: 27.08.2018